

1956 az ELTE Szerves Kémiai Tanszékén

Az 1956. év október előtti hónapjaiban az ELTE-TTK kémiai szakterületének egyik nagylétszámú és magas szakmai színvonaláról ismert tanszéke – a pártönkívüli Bruckner Gyözö által vezetett Szerves Kémiai Tanszék – személyi összetételének köszönhetően különösen fogékony volt az akkori változást igénylő eszmékre és reformelképzelésekre. Ugyanezt lehet elmondani a B-épületi társbérletről, a Schulek Elemér vezette, ugyancsak nagy létszámú és hírneves Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszékéről is. Ugyanakkor a Fizikai Kémiai Tanszék és az Általános Kémiai Tanszék gárdája zömében hú pártkatonákból állt. Nem csoda, hogy október 23.-án, délben a hívó szóra örömmel sereglett a központi épület 6-os termébe a Szerves Kémiai Tanszék csaknem egész gárdája, várva Fuchs László matematikus dékán engedélyét arra, hogy csatlakozhasson a Műegyetemről kezdeményezett egyetemi diáktüntetéshez. Az egymást követő hatósági tiltás, majd engedélyezés után, fél háromkor az egymásba karolt tízfős sorok kitörö örömmel vonultak végig a Rákóczi úton, a Körúton és a Margit hídon át a Bem szoborhoz, majd később a parlamenthez. Ezt a lelkes vonulást és tüntetést már sokan leírták és fotózták. Estére már ropogtak a fegyverek.

A tankönyvirásba és oktatási feladataiba merült Bruckner Gyözö professzor csak felületesen követte a drámai eseményeket. Október 24.-én reggel naív módon el akart indulni az egyetemről távoli budai otthonából, hogy a szokott időben, 8 órákor megtartsa előadását, amikor is az otthoniak közölték vele, hogy forradalom van, és nem tanácsos az utcára kimenni. Bruckner professzor jellemző módon reagált milderre: "Ezek a marhák (nevezetesen az akkori vezető kommunista politikusok) képesek sok ártatlan ember életét feláldozni, csak azért, hogy rémuralmuk napjait meghosszabbítsák."

A fiatalabb tanszéki oktatók és kutatók a harc csillapodtával és a kijárási tilalom feloldása után be-be merészkedtek az egyetemre, persze oktatásról és laboratóriumi munkáról hosszú hetekig szó sem lehetett. A forradalom hivatalos legalizálása után részt vettünk a Természettudományi Kar forradalmi bizottságának alakuló ülésén, elnökül választva a rendkívül népszerű Cornides István fizikus docenst. Ö megnyugtató és józan beszédet mondott, a finn példát tartotta követendőnek. Határozottan lecsitította a bosszúra szomjazó radikálisokat, az exponált kommunistákat pedig csak arra szólította fel, hogy lehajtott fejfel álljanak az utolsó sorba és dolgozzanak tovább, egyúttal biztosítva őket arról, hogy bántódásuk nem eshet. A kommunista restauráció mindeztől távolról sem volt neki hálás, 1957 kora tavaszán bebörtönözték és kivégzéssel fenyegették. Szabadon bocsátása után karrierjét ketté törték, nem mehetett vissza az egyetemre, ahol meglepő módon még a rendszerváltás után sem rehabilitálták kellőképpen. A kor tanúja viszont kontrasztképen nem hagyhatja szó nélkül azt, hogy a forradalom idején igen harcias Marx György később Aczél György vacsorapartnere lett, és pályája ugyancsak magasra ívelt. Annak idején szájról-szájra járt egy anekdota, amely a kommunista rendszerhez meglepően lojális Lengyel Béláról, az Általános Kémiai Tanszék vezetőjéről szólt, az 1956-os év rektorhelyetteséről. Mesélik, hogy a forradalom győzelme után besétált a rektori hivatalba, körülnézett, de az ott levők ügyet se vetettek rá. Ezért szivarra gyújtva e szavakkal távozott: "Uraim, úgy látom, rám itt nincs szükség." A Szerves Kémiai Tanszék tagjai nem vettek részt a felkelésben, egyedül a diplomamunkáját végző Kapovits István látott el fegyveres kapuőri szolgálatot a Múzeum körülton. Emiatt később csak nehezen járultak hozzá ahhoz, hogy a Tanszékre kerüljön gyakornoknak.

A forradalom leverése után a Szerves Kémiai Tanszékéről nyolcan távoztak Nyugatra, közülük öten a kommunista pártcsoport tagjai. Meglepő, de egyúttal a korszakra jellemző, hogy az egy házban lakó és politikailag egymástól igencsak távol álló két kolléga, a nem titkoltan heves antikommunista Kovács József és a messianisztikus ortodox-kommunista Kandel István feleségeikkel együtt, egy autón hagyták el az országot. Később Kovács József a New York-i St. Johns Egyetemen, Kandel István a Torontói Egyetemen lett professzor. A hithű kommunistának ismert Kandelné Stern Marianna – amúgy egy (általa korábban megtagadott) gazdag bornagykereskedő leánya – a kapitalista környezetbe egészen jól beilleszkedett, amely talán nem is volt olyan szokatlan számára, erre egy 1962-es brüsszeli találkozás világított rá. Könyves Imre, a kellemes "leben und leben lassen" elvet követő revizionista pártbizalmi, egy korábbi stockholmi agyműtétére hivatkozva hagyta el az országot családjával együtt. Két év múlva egy bécsi konferencián már így nyilatkozott az ott megjelent magyaroknak: "mi svédek". Egy új és igen hatékony rákellenes gyógyszer kidolgozása révén Könyves Imre nagy karriert csinált a Leo Gyógyszergyárban, és idősebb korában a Lund-i Egyetemen díszdoktorrá avatták. 1954–56-ban Müller Sándor professzor aspiránsa volt Somló Tibor, egy kommunista káder, őt a Goldberger textil gyárból emelték ki továbbképzésre. Kandidátusi dolgozatának beadása után távozott Nyugatra, és egy svájci gyógyszergyár felkapott vegyésze lett. Az ugyancsak kommunista Marton Miklóst 1951-ben a rendőrségtől helyezték át a Szerves Kémiai Tanszékre. Az adminisztrációt vezető, népszerű és készséges kolléga 1956 után Londonban telepedett le hivatalnokként, és gyakran hazalátogat. Az egyetlen osztályidegen, Wein János adjunktus egy amerikai olaj-nagyvállalatnál helyezkedett el vezető vegyészként. A disszidálások terén Tanszékünkön 5:3 arányban nyertek a kommunisták – pontosabban: a kommunista párt tagjai –, és a pártönkívüliekkel együtt ők is gyarapították új hazájukban a Bruckner-tanszék jó hírét. Így esett meg, hogy 1957-ben a Szerves Kémiai Tanszék munkájának újraélesztését párttagok nélkül kellett elkezdni.

Kucsman Árpád
professor emeritus